

A 20–21. század a rovásírás nagy reneszánsza. Ex libristől településnév-tábláig, telefonkártyától Szentírás-kiadványig széles skáláját mutatja be a könyv a felhasználási lehetőségeknek és megvalósulásoknak. A felhasználók és a felhasználás körének bővülése újabb feladatokat támaszt egyrészt a hangjelölés, graféma-alkotás terén, másrészt az új technikai eszközök, mint a számítógép adta elvi lehetőségek (az írás iránya) tekintetében. Ezeknek szemléletes és a téma szerteágazó volta következtében vázlatos képe tárul elénk a könyv 236–251. oldalain.

A tartalmi ismertetésen kívül meg kell jegyezni, hogy a könyv lapjain a kiemelteken kívül is táblázatok sora mutatja be a grafémák és változataik egymáshoz való viszonyát, térképek világítják meg az írásokat használó népek földrajzi elhelyezkedését, a tárgyalt írásos emlékek lelőhelyeit. A könyvhöz Függelékként hangtani, hangjelölési táblázat (252–4), a történelmi események időbeli egymásutánját bemutató kronológia (255–77), a magyar nyelvtörténet és a latin betűs írás korszakolása (278–9) és a rovás karakterek teljes listája csatlakozik.

Hosszú Gábor könyve a rovásírások gyökereit kutatva több ezer év, de a monográfia szorosán vett témáját tekintve is másfél évezred írástörténete – és ami ezzel jár művelődéstörténete, történelem, népiségtörténet még akkor is, ha szándéka szerint ilyen kérdésekkel nem állt szándékában foglalkozni. Így a Kárpát-medence területén előkerült legkorábbi rovásírásos emlékek nyelvi hovatartozása és az adott korban itt élő népek kérdése a történettudomány, a magyar őstörténet szempontjából is fontos adalékokkal szolgál. A szerző igen nagy szakmai felkészültséggel és tudományos alázattal az egyes szakterületek magasan kvalifikált szakértőivel való rendszeres konzultációkkal írta meg a monográfiáját. Hosszú Gábor könyvével a rovásírások kutatói számára megkerülhetetlen munka került a tudomány asztalára.

ZELLIGER ERZSÉBET

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Ördög Ferenc 80 éves*

A tulajdonnevek – vallják a névkutatók – sokféle szerepűek a nevet ismerő és használó egyén számára: gazdag jelentésszerkezettel, tartalommal, szimbolikus értékkel, a tájékozódást segítő funkcióval rendelkeznek. Ha néhány tulajdonnévben azt szeretnénk felvázolni, kik és mik ezek a tájékozódási pontok Ördög Ferenc életében és életművében, esetünkben bizvást fordulhatunk egy reprezentatív értékű forrásanyaghoz: válogatott tanulmányainak (ÖRDÖG FERENC, Válogatott tanulmányok. Nagykanizsa, 2008) „Tárgy-, szó- és névmutató”-jához (i. m. 323–94; a teljes bibliográfiát l. ugyanitt, 309–21). Ördög tanár úr elsődleges kutatási területén kezdve: az öt leggyakoribb személynév nála a *Benkő Loránd*, *Pais Dezső*, *Hajdú Mihály*, *Markó Imre Lehel* és *Végh József*, míg a helynevek körében a legnépszerűbb a *Szent*- előtagú, illetve a *Zala*- előtagú helynevek csoportja. Fontos szakmai, em-

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésén, 2013. április 16-án.

beri tájékoztató pontokat, jellegzetes témákat felidéz, egyúttal munkával töltött évtizedekre utaló tulajdonnevek. Ezek a nevek így, együtt, senki másra nem lennének jellemzőek, mint ünnepeltünkre.

Az életpályának ezúttal csak a főbb állomásait tekintjük át (részletesebben l. a korábbi köszöntőket, különösen a „Válogatott tanulmányok”-ban megjelentet: i. m. 11–8.). Ördög Ferenc 1933. április 5-én született a Tolna megyei Gyulajon. Gimnáziumba Kaposvárott és Dombóváron járt, magyartanári végzettséget pedig a Szegedi Tudományegyetemen szerzett. Első nyelvészeti munkáit Gyulaj nyelvjárásáról, illetőleg személyneveiről készítette. Az egyetem elvégzése után, 1956-ban a nagykanizsai gimnázium tanára lett, ahol 1995-ös nyugdíjazásáig oktatta a magyar nyelvre és irodalomra diákjait. Fiatal tanárként indította meg a honismereti, népnyelvvel és névkutatással is foglalkozó szakkör tevékenységét. „Órái – mint egyik volt tanítványa írja – élményszámba mentek” (In: i. m. 9). Aktív szerepet vállalt a felsőoktatásban is: tanított a Pécsi Tudományegyetemen, illetve Kaposváron, az ELTE-n, Széchenyi Professzori ösztöndíjasként a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Még többen tanultak, tanulunk azonban tanulmányaiból, hatalmas forrásanyagokat közlétevé névtáraiból, a tárgyalt témát mindig új adatokkal gazdagító recenzióiból, valamint – mint egykor magam is átélhettem – opponensi véleményeiből.

Ördög tanár úr az idők során megszerezte a megfelelő tudományos fokozatokat: a kandidátusit a „Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén” című munkájával (Bp., 1973), az akadémiai doktorit „Tulajdonneveink gyűjtése, kiadása és kutatása” című tézises nagydoktori értekezésével (Bp., 2010; l. még NÉ. 2011: 255–62). Utóbbi címében is szemléletesen összefoglalja azt a megközelítést, illetve munkát, amelyek Ördög Ferenc kutatói pályáját meghatározzák, s melyek középpontjában a nyelvi tények, adatok, ezzel együtt az adatgyűjtés, s csak erre épülően az adatok feldolgozásának elvégzendő feladatai állnak.

Ünnepeltünk egyik szervezője, a gyűjtőmunka irányítója volt a „Zala megye földrajzi nevei” című, közlétevéként is jegyzett kötet munkálatainak (Zalaegerszeg, 1964). A tudománytörténeti jelentőségű, máig példaértékű mű az országos méretűvé terebélyesedő, akkoriban nemzeti ügynek számító helynévgyűjtő mozgalom első képviselőjévé vált. Ördög Ferenc a későbbi kötetek megvalósításának is részese maradt, s 1977-től 2000-ig a Nyelvtudományi Intézet munkatársaként, másodállásban irányította a kiterjedt munkálatoikat. Összességében fél Magyarország földrajzinév-anyagának közzétételében vett részt, ami már önmagában páratlan szakmai teljesítményt jelentene.

Ördög Ferenc tudományos érdeklődése azonban mindezek mellett is inkább a személynevek irányába fordult. Göcsej és Hetés falvainak teljes személynévanyagát gyűjtötte össze, rendszerezte, illetve dolgozta fel már említett monográfiájában. Ezt követően a 18. századi egyházlátogatási jegyzőkönyvek Zala megyei személynévanyagával kezdett foglalkozni. Ennek a három vaskos kötetben közzétett, mutatókötetel kiegészített kiadása több mint húszesztendei munkával készülhetett el (megjelenés: Bp., 1991–1998). A feltárt névanyag történeti, nyelvészeti, névtani tanulságairól több tanulmányában értekezett, s bár módszeres, önálló monográfiában való feldolgozására még nem került sor, bizvást várhatjuk, hogy Ördög tanár úr ezzel is gazdagítani fogja még névtani irodalmunkat.

E nagyszabású munkákat adatgazdagságuk mellett pontos és részletes mutatóik teszik jól használható forráskiadvánnyá. E szempont vezérelhette őt akkor, amikor Csánki Dezső történeti földrajza mutatókötetének elkészítését vette tervbe. A helynévmutató már megjelent (Bp., 2002), s nagyjából készen áll a családnévmutató is, kiadóra várva.

Jogosan írta HAJDÚ MIHÁLY: Ördög Ferenc „a monumentális alkotások tudósa” (NÉ. 2003: 10). Hatalmas munkával kutatta és dolgozta fel a mindaddig feltáratlan történeti és

élnyelvi forrásokat, olyan időtávokban gondolkodva, amire napjainkban kutatócsoportok is csak elvétve vállalkoznak. Fő témái szervesen kapcsolódnak egymáshoz: Zala megye élő helyneveinek (megyei földrajzinégyűjtés), majd élő személynévanyagának feltárása (Göcsej és Hetés), ezt követően pedig történeti személynéveinek (egyházlátogatási jegyzőkönyvek) közreadása. S hadd idézzem itt BENKŐ LORÁNDOT: „[A]ligha van még egy olyan magyar táj, illetőleg népcsoport, amelynek a névanyaga annyi figyelemben részesült volna [...], mint Zaláé. [...] itt értik és érzik a névanyag történelmi és társadalmi jelentőségét, a tájhoz és a néphez, a szülőföld múltjához és jelenéhez kötő erejét” (Nyr. 1982: 391). Ha Zala megye „a nevek megyéje” – idézem ismét BENKŐ LORÁNDOT (i. h.) –, ezt jelentős mértékben Ördög Ferenc érdemének tudhatjuk.

Legtöbb tanulmányában a személynévek különböző típusaival foglalkozik, azokat a nyelv időbeli, térbeli és társadalmi, illetve kulturális dimenzióiban kutatva. Legfontosabb vizsgálati eszközének önmaga a névstatisztikát és a névföldrajzot jelölte meg (NÉ. 2011. 33: 258), melyek egyúttal egy szívéhez különösen közel álló kutatási terület, a névdialektológia (másképpen: névtani dialektológia, onomatodialektológia) témaköréhez is kapcsolódnak. Több cikkében addig figyelemre alig méltatott névtípusokat vizsgált; a patikanevek, céhpatronusok, harangnevek, templom-, mellékoltár- és kápolnatitulusok esetében például a tisztelttörténet szempontjai szerint is. Ha PAIS DEZSŐ szavait idézve „a névtan alkalmazott művelődéstörténet”, akkor Ördög Ferenc munkái ennek szemléletes igazolását nyújtják.

Ördög Ferenc mindig szívén viselte az egész tudományterület sorsát. Ezt jelzik helyzetértékelései, beszámolóit az általa irányított munkálatokról, illetve a magyar névkutatás egy-egy területéről; recenziói a hazai folyóiratokban, ismertetései és bibliográfiai összeállításai az *Onoma* nemzetközi folyóiratban (hosszú éveken keresztül); ezt mutatják saját tapasztalatait összegző módszertani írásai is. Olyan munkák ezek, amelyeket a tudánymérés mai szempontrendszere kevésbé értékelt, de amelyek – jól tudjuk – alapvető fontosságúak egy-egy tudományterület művelése és fejlődése szempontjából.

Ördög Ferenc hasonló elkötelezettséggel vesz részt a tudományos közéletben is: konferenciák szervezőjeként, kiadványok szerkesztőjeként, különböző testületek tagjaként. Itt csak egyet, pontosabban kettőt emelve ki közülük: a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányának 1965 óta tagja, s elnöke a Pais Dezső-emlékérmét és -díjat odaítélő bizottságnak. E díjat, tegyük hozzá, Zala megye éppen az ő kezdeményezésére alapította és adományozza mind a mai napig. (Lelkesedése e téren is töretlen: a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai legújabb, 237. számának, a zalaegerszegi Pais-emlékülés anyagát és a Pais-díjasok bemutatását közreadó kötetnek is ő a szerkesztője.)

Szakmai elismerései: a Csűry Bálint-, illetve Pais Dezső-emlékérem és -díj mellett vehetjük számba pedagógusi munkáját dicsérő állami kitüntetését és a helyi közösségek elismeréseit: Zala megye, Nagykanizsa és Gyulaj díszpolgárságát, illetve Zala megye Prima díját, amelyek Ördög Ferenc számára bizonyos ugyanilyen fontosnak számítanak.

Ördög Ferencet mély elkötelezettség, nagy munkabírási és szorgalom, széleskörű tudás és szerénység, közvetlenség és emberség jellemzi. Nyelvészként, s elsősorban névkutatóként is több tudományterületet szolgál, magyar tudományt művel európai kontextusban, s a Pais Dezsőtől származó mondás számára is életelv: „A tudomány az életért van – és a mi életünk legyen a tudományért!” Kedves Tanár Úr, köszönet érte! Kívánunk további kutatásokban és örömeinkben egyaránt gazdag, alkotó és nyugalmas évtizedeket!

FARKAS TAMÁS